

УДК 371.3

**АНДРІЮЩЕНКО Тетяна Костянтинівна,**

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів, КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

*e-mail:* antatko@ukr.net

### **РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІКИ О. А. ЗАХАРЕНКА ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ**

*У статті обґрунтовано актуальність збереження здоров'я підрастаючого покоління. Розкрито сутність і структуру поняття «здоров'я». Презентовано життєві навички, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я відповідно до чинників його збереження. Представлено авторське трактування понять «здоров'я» і «здоров'язберезувальні життєві навички». Розкрито здоров'язберезувальні аспекти педагогічної спадщини О. А. Захаренка.*

*Ключові слова:* діти; здоров'я; сфери здоров'я; чинники збереження здоров'я; здоров'язберезувальні життєві навички; педагогічна спадщина О. А. Захаренка; Сахнівська школа; рекомендації О. А. Захаренка.

**Постановка проблеми.** У рейтингу загальнолюдських цінностей здоров'я посідає найвищу позицію, оскільки є підґрунтям продуктивного, повноцінного життя людини. Натомість неякісне харчування, малорухливий спосіб життя, наявність шкідливих для здоров'я звичок, зростання нервово-психічного напруження призвели до найнижчої тривалості життя українців серед європейських країн. Життя молодого покоління ускладнене високими темпами діяльності, стресами, конкурентністю як реальною складовою сучасного життя. У дітей така ситуація зумовлює надмірну мобілізацію життєвих ресурсів, емоційну напруженість, пов'язану з прагненням відповідати вимогам дорослих. На цьому підґрунті виникає ризик соматичних, психічних і соціальних хвороб.

Зазначені реалії спонукають до виокремлення одним із пріоритетних завдань сучасної освіти виховання здорової особистості, здатної в повній мірі реалізувати свої фізичні, інтелектуальні, моральні та духовні можливості.

Основні підходи до збереження і зміцнення здоров'я дітей визначено в Законах України «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Національній стратегії розвитку освіти до

2021 року», Державній національній програмі «Діти України» та ін. У «Національній стратегії розвитку освіти до 2021 року» одним з ключових стратегічних напрямів державної освітньої політики визначається «формування здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу» [1, с. 4].

Окреслене актуалізує необхідність формування у дітей переконання в необхідності бережливого ставлення до власного здоров'я і здоров'я тих, хто їх оточує, прагнення до сприйняття знань щодо фізичної, соціальної, психічної та духовної його складових, дотримання здорового способу життя. Вважаємо, що успішному вирішенню завдань збереження здоров'я підрастаючого покоління сприятиме використання в педагогічній практиці досвіду роботи колективу Сахнівської школи під керівництвом О. А. Захаренка.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** На сучасному етапі розвитку суспільства категорія «здоров'я» набула, як зазначає О. Богиніч, «особливої актуальності, трансформувавшись у глобальну проблему існування людської цивілізації, зумовивши перегляд ставлення населення до власного здоров'я та впровадження в життя оздоровчої ідеології» [2, с. 7].

Феномен «здоров'я» та проблему його збереження досліджують учені різних наукових напрямів – філософи, медики, соціологи, психологи, педагоги. Аналіз наукового фонду засвідчує, що вчені (А. Абаєв, Г. Апанасенко, Н. Башавець, І. Брехман, Д. Воронін, В. Горашук, О. Дубогай, Н. Зимівець, Ю. Змановський, В. Казначеев, В. Климова, Ю. Лісіцин, В. Оржеховська, В. Петленко, І. Смирнов, Л. Сущенко та ін.) дослідили сутність і структуру поняття «здоров'я» та виокремили чинники, що на нього впливають.

Проведений аналіз сучасного наукового сприйняття категорії «здоров'я» дозволив виокремити низку акцентуацій, що містяться в роботах учених:

- гармонія інтегрованих компонентів (А. Абаєв, І. Брехман, Ю. Лісіцин).
- здатність організму до адаптації (Г. Апанасенко, Д. Воронін, Ю. Змановський, А. Маркосян, В. Оржеховська, Л. Сущенко та ін.).
- активність особистості (Н. Башавець, О. Дубогай, Н. Зимівець, В. Казначеев, В. Петленко, І. Смирнов та ін.) [3].

Вважаємо, що зміст поняття «здоров'я» акумулює всі виокремлені якості, і проектуємо зазначене в авторському визначенні поняття «здоров'я» – це «стан динамічної гармонії його фізичної, психічної, духовної і соціальної складових, наявність високих адаптаційних можливостей організму, що забезпечують повноцінну життєву активність особистості» (Т. Андрющенко) [3, с. 25].

Аналіз науковцями ДУ «Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України» показників здоров'я дітей сприяв розробленню рекомендацій щодо забезпечення умов для збереження здоров'я дошкільників: «Робота педагогів має бути спрямована на підтримання в дитини бадьорого, життєрадісного настрою, профілактику проявів негативних емоцій і нервових зривів, удосконалення всіх функцій організму, гармонійний фізичний розвиток, на стимулювання інтересу до рухової діяльності, формування фізичної культури, потреби у здоровому способі життя, позитивних морально-вольових якостей» [4, с. 17–19]. Зазначене підтверджується висновками І. Смирнова «Якщо людина стане носієм ідеї здоров'я як основного життєвого пріоритету, то і саме життя буде плідним, здоровим та довготривалим» [5, с. 88].

Проблемі формування, збереження і зміцнення здоров'я підрастаючого покоління пріоритетного значення надавав видатний педагог сучасності Олександр Антонович Захаренко. Він вважав, що «здоров'я дитини – це усміхнене обличчя, щасливе дитинство» [6, с. 23]. Талановитий педагог усвідомлював, що «найбільше багатство людини – її здоров'я. Вона зможе це оцінити, якщо його втратить. Діти розуміють це лише підсвідомо, бо їм притаманна уява про свою вічність або хоча б про довговічність. Думки про смерть, та ще й передчасну, природа не передбачила у дитячому віці. Для чого людині знати і думати про те, що «на роду написано»? Закон передбачає відповідальність педагогічних і медичних колективів за збереження і зміцнення здоров'я школярів» [6, с. 72].

Як підкреслювали сучасники О. А. Захаренка: «добре розумів сахнівський подвижник, що здоров'я – найвищий аксіологічний атрибут людини, найбільш суттєвий елемент у її існуванні. Він глибоко усвідомлював органічну цілісність людської природи, у якій повинні гармонійно поєднуватися психологічні, морально-духовні, соціальні та біологічні, фізіологічні складові. Всю його діяльність пронизують турбота й піклування як про культурно-духовне, моральне виховання юні, так і про фізичне здоров'я школярів» (Спогади А. Кузьмінського) [7, с. 154].

**Мета статті.** Обґрунтувати актуальність збереження здоров'я підростаючого покоління. Розкрити сутність і структуру поняття «здоров'я». Презентувати життєві навички, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я відповідно до чинників його збереження. Представити авторське трактування поняття «здоров'я» і «здоров'язбережувальні життєві навички». Розкрити здоров'язбережувальні аспекти педагогічної спадщини О. А. Захаренка.

**Виклад основного матеріалу.** Ученими доведено, що всі складові здоров'я людини – фізична, психічна, духовна і соціальна – пов'язані між собою, а їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини як цілісного складного феномена. Фізичне здоров'я є підґрунтям соціального здоров'я, на основі їх сукупності формується психічне здоров'я, а духовне здоров'я є вершиною сутності людини. Ставлячи за мету збереження здоров'я особистості, маємо усвідомлювати необхідність збереження усіх його складових. Зазначимо, що можливість свідомо вести здорове, повноцінне, цікаве життя людині забезпечує сформованість комплексу життєвих навичок, які сприяють збереженню фізичного, соціального, духовного та психічного здоров'я. На думку автора, здоров'язбережувальні життєві навички являють собою «комплекс доведених до автоматизму дій, що спрямовані на свідомий вибір моделі поведінки і діяльності та забезпечують збереження фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я дитини» (Т. Андрющенко) [3, с. 79].

Аналіз педагогічної спадщини О. А. Захаренка засвідчив, що у «школі над Россю» були створені умови для збереження фізичного, соціального, духовного та психічного здоров'я дітей, формування в них здоров'язбережувальних життєвих навичок.

Зважаючи на те, що чинниками збереження **фізичного здоров'я** є раціональне харчування, дотримання особистої гігієни, рухова активність, чергування активних і малорухомих видів діяльності, доцільним є формування в дітей такі навички: раціонального харчування, рухової активності, навички дотримання режиму діяльності та відпочинку, санітарно-гігієнічні навички.

Здоров'я людини значною мірою визначається рівнем її рухової активності, тому важливу роль у процесі збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління відіграє формування в них *рухових умінь і навичок*. Виконання дітьми різноманітних рухів сприяє не лише розвитку опорно-рухового апарату, м'язів тіла, а й активізації діяльності кори головного мозку, легенів, серцево-судинної та дихальної систем, зорових нервів. Необхідний обсяг рухової активності дітей є вирішальною гарантією виховання всебічно розвиненого, здорового покоління. Діти, які систематично виконують фізичні вправи, вирізняються бадьорістю, життєрадісністю та оптимізмом.

Педагогічний колектив Сахнівської школи постійно ставив перед собою завдання навчити кожну дитину, а через неї і членів сімей, берегти своє здоров'я. Важливим вважалось загартовування дитини. Починали його із зарядки на свіжому повітрі і завершували обливанням тіла холодною водою. Найголовнішим центром у школі вважався **центр здоров'я**. У нього входили: зимовий і літній плавальні басейни, спортивна зала, спортивні ігрові майданчики, дендропарк, десять зон відпочинку. Улюбленим місцем відпочинку дітей був басейн. Олександр Антонович зазначав: «Басейн використовується не лише для одержання фізичного задоволення, а й для навчання дітей плавати та загартовувати своє здоров'я. Заняття в басейні проводяться згідно з розкладом. Всі учні відвідують його 1-2 рази на тиждень. Вода обробляється сріблом, у ній також розчиняється сіль Чорного моря. Впродовж одного сезону в хворій дитини припиняється розвиток сколіозу. Цілюща вода

позитивно впливає на інші органи. Задача екзаменів у 9 і 11 класах та заліку в решті класах з плавання – обов'язкова. Оцінки ставляться в атестаті про середню освіту» [6, с. 102].

Неабияке значення для зміцнення здоров'я дітей і закріплення в них навичок здоров'язбереження має створене дорослими і учнями природне середовище. Дендропарк і територія Сахнівської школи обсажені спеціальним видом туй, що є чудовим профілактичним засобом проти легеневих та бронхіально-астматичних захворювань у дітей. Перебуваючи серед туй, учні і вчителі одержують заряд здоров'я, непомітну, але таку необхідну порцію ліків.

Особлива увага в здоров'язбережувальній діяльності приділялася в школі вивченню правил збирання і застосування лікарських рослин. О. А. Захаренко був упевнений, що «потрібно знайомитися з елементами народної медицини, вчитися збирати і використовувати лікарські рослини». Цьому сприяла так звана «жива аптека» – навчальна ділянка у вигляді кола з багатьма секторами, де учні вирощували лікарські рослини: від конвалій до звіробою. О. А. Захаренко зауважував: «Клумба є навчальним полем, де пояснюють, коли збирати квіти, як сушити, не змішувати. Поруч таблички з написами, для яких цілей збирають рослини, рецепти виготовлення напоїв. До речі, щорічно в осінній час діти заготовляють до 500 коробок спеціального лікувально-профілактичного чаю «Букет Надросся» та набір трав і квітів для молодіжного напою «Пастушка». Сахнівський чай стабілізує тиск, нормалізує роботу серця, заспокоює нервову систему, робить людину бадьорою і життєрадісною впродовж усього дня».

Здоров'я дітей значною мірою залежить і від того, наскільки сформовані у них *санітарно-гігієнічні навички*, які уможливають ефективно дотримання елементарних норм гігієни. Фізіологічною основою санітарно-гігієнічних навичок є утворення умовно-рефлекторних зв'язків, вироблення динамічного стереотипу. Зовнішньою умовою формування навичок є чистота приміщення, якісне прибирання, провітрювання, естетика організації санітарно-гігієнічних процедур, приклад охайності й особистої гігієни дорослих.

О. А. Захаренко був прихильником того, «щоб дітей змалку привчати до чистоти і порядку. І не лише для того, щоб хтось побачив, відмітив. А для себе, свого існування, нормального життя. Не всі додержуються правил гігієни у повсякденному побуті. Прикладів дитячої безкультурності десятки і сотні та річ у тім, що діти наслідують дорослих» [6, с. 75]. Незаперечним є факт, що навички особистої гігієни, уміння виконувати гігієнічні процедури (догляд за шкірою, зубами, волоссям тощо), сформовані в дитинстві, ляжуть в основу здорового способу життя людини.

Надзвичайно важливими для сучасних дітей є формування *навичок дотримання режиму діяльності та відпочинку*, оскільки зниження рухової активності зумовлює цілу низку проблем, а саме: порушується обмін речовин в організмі, погіршується робота кардіореспіраторної, травної, центральної нервової систем, ослаблюється кістково-м'язовий апарат, виникають застійні явища в органах малого тазу, зменшується опірність організму проти психічних розладів та інфекційних захворювань. Малорухливий спосіб життя – гіподинамія – першочерговий чинник слабкого здоров'я людини. Він є причиною суттєвого підвищення ймовірності серцево-судинних захворювань, появи надмірної маси тіла, порушення постави школярів.

Завдяки фізичним вправам знімається розумова втома, відбувається корекція зору, постави, поліпшується функція дихання, емоційний стан малюка. Сказане вище є підтвердженням необхідності формування у дітей навичок дотримання режиму діяльності та відпочинку через чергування розумової і фізичної активності, а також оволодіння дітьми умінням планувати свою діяльність.

Вміння чергувати розумову та фізичну активність формувалося в дітей у *культурно-виховному центрі* Сахнівської школи. «Діти з 1-го до 5-го класу займаються двічі на тиждень хореографією, а з 2-го по 4-й класи – музикою. Учні залюбки відвідують гуртки художньої самодіяльності, творчі об'єднання, клуби за інтересами. Велику популярність мають духовий оркестр, вокально-інструментальний ансамбль, ляльковий театр, художня

школа, балетна студія тощо. Систематично проводяться вечори відпочинку, звітні концерти, КВК, шкільні свята» [6, с. 25]. Ця важлива навичка закріплювалася завдяки загальній зацікавленості у результатах справи, готовності кожного члена колективу надати допомогу, активно включитися в роботу.

Дитинство – найважливіший період життя людини. Він відіграє особливу роль в її особистісному зростанні. Це період оволодіння соціальним простором людських відносин через спілкування із близькими дорослими, а також через ігрові та реальні стосунки з однолітками. Дитині важливо допомогти сформувати уявлення про саму себе і навколишній світ, умови повноцінного існування в ньому. Необхідно виховати здатність встановлювати доброзичливі взаємини з людьми різного віку, статі, культури, соціального статусу, роду занять тощо. Це дасть змогу дитині жити повноцінним життям, усвідомлювати себе у світі, своє місце в соціумі, динамічно розвиватися, жити у злагоді з довкіллям і в гармонії з собою. Вважаємо, що правильне поведіння в соціальному середовищі є підґрунтям забезпечення **соціального здоров'я** покоління, що зростає. Соціальне здоров'я людини являє собою «комфортне самопочуття в соціумі, яке досягається через уміння ефективно спілкуватися, проявляти турботу про інших, коректно й обґрунтовано відмовлятися від небезпечних для здоров'я пропозицій, доброзичливо взаємодіяти з однолітками та дорослими людьми» [3, с. 29].

Діти мають отримати знання про чинники збереження соціального здоров'я, з якими вони стикаються у процесі життєдіяльності. Такими є:

- добрі, культурні, безконфліктні стосунки між людьми;
- здатність вислухати і зрозуміти співрозмовника;
- уміння домовлятися, чітко висловлюючи свої бажання або претензії;
- гармонія в інтонації, міміці й жестах під час спілкування;
- емпатійне ставлення до людей, що оточують;
- готовність надати допомогу тим, хто її потребує;
- доброзичливе ставлення до людей з особливими потребами;
- упевнене протистояння пропозиціям, які можуть зашкодити здоров'ю;
- уміння діяти в команді при виконанні спільних справ з однолітками.

Зазначене вище сприятиме формуванню у дітей життєвих навичок, які є основою соціального здоров'я особистості, а саме: навичок ефективного спілкування, навичок співчуття, навичок спільної діяльності.

*Спілкування* – це процес взаємодії між двома чи кількома особами, що полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або емоційно-оцінного характеру. Спілкування включене у практичну взаємодію людей, створює можливості для планування, реалізації, контролю і корекції спільної діяльності. У спілкуванні людина задовольняє свою потребу в іншій людині. Особливість спілкування проявляється в тому, що в цьому процесі суб'єктивний світ однієї людини розкривається для іншої. Тому в дітей необхідно сформувати уміння слухати, чітко висловлювати свої думки, відкрито виражати свої почуття, без тривоги та звинувачень, володіти невербальною мовою (жести, міміка, інтонація), адекватно реагувати на критику, просити про послугу або допомогу тощо. Великий педагог О. А. Захаренко закликав дітей і вчителів: «Було б чудово, аби ви приносили одне одному щодня хоч маленький плюсики: ласкаве слово, ніжність, приємні сюрпризи. Даруйте своїм близьким посмішку, як головний аргумент згоди у вирішенні найскладніших проблем» [7, с. 45].

Живучи в суспільстві, людина має сформувати у себе *навички співчуття*: навчитися розуміти почуття, потреби і проблеми інших людей, висловлювати це розуміння, зважати на почуття інших людей, допомагати та підтримувати їх. Вона не може бути байдужою. Дітей необхідно формувати здатність підпорядковувати свої безпосередні бажання свідомим намірам, уміння управляти собою, своєю поведінкою і здатність правильно відтворювати соціальні норми поведінки. Глибоко розуміючи це, О. А. Захаренко, зауважував: «Дитина не може бути байдужою до чужого болю. Справжня людина не може бути байдужою до чужих

успіхів. Вона або ревнує, або заздрить або радіє. Для байдужої людини все одно, що діється навколо. Чи можна виховати небайдужу особистість? Так, можна і треба, бо це та риса, яка підносить дитину над суспільством, робить її особистістю, що не здатна на погані вчинки, що співпереживає своєму товаришеві, який потрапив у біду» [6, с. 91].

«Життя прожити – не поле перейти», – говорить народна мудрість. Людина протягом свого життя потрапляє в різні ситуації, не завжди позитивні і корисні для її здоров'я. Не оминати інколи і конфліктних ситуацій. Тому надзвичайно важливо сформувати у дітей *навички розв'язування конфліктів* на основі толерантності, за допомогою конструктивних переговорів. О. А. Захаренко зауважував: «Невід'ємною рисою шкільної атмосфери, яка сприяє розумовій праці, є тиша, спокій, урівноваженість на уроках, після занять. Ось чому ми відносимо до найголовніших видів шкільної праці створення атмосфери душевної рівноваги, спокою, захищеності. Треба дбати про дотримання норм елементарної моральної культури й насамперед культури людських взаємин. Особливо повинні насторожувати найменші прояви грубоців, неповаги» [7, с. 29].

Важливим для здоров'я підростаючого покоління є життєві навички, що сприяють збереженню *духовного та психічного здоров'я*. Психічне здоров'я, як зазначала А. Богуш, «забезпечується позитивними емоціями і почуттями, самостваленням і волею, самосвідомістю, резервами психічних можливостей людини, запобіганням шкідливим звичкам, формуванням здоров'язбережувальних навичок» [8, с. 10].

Розвиток особистості полягає в організації та інтегруванні людиною свого внутрішнього світу. Це – шлях до себе, шлях самопізнання, рефлексії людиною власного досвіду через формування *навички самоусвідомлення та самооцінки*. Весь цей процес тісно пов'язаний із самоусвідомленням та вольовим дозріванням, розвитком здатності розуміти свої наміри, бажання, настрої, а також осмислено орієнтуватися у власних переживаннях. У «школі на Росю» невід'ємною рисою шкільного життя була повага вихованців до себе, їх прагнення до самовираження. Олександр Антонович вважав, що «дух самоповаги утверджується насамперед у тому, що зусилля педагогічного колективу спрямовуються на виявлення постійної уваги до здобутків, досягнень учнів» [9, с. 68]. Директор закликав педагогів школи, щоб кожне досягнення вихованців було відмічене, щоб зроблений внесок був належним чином оцінений.

Важливим аспектом збереження і зміцнення психічного здоров'я О. А. Захаренко вбачав створення атмосфери душевної рівноваги, спокою, захищеності, формування у дітей позитивного ставлення до себе, інших людей, до життєвих перспектив: «Найбільше багатство школи – радість і щастя. З них виростають упевненість, сила духу, віра, переконаність, повага і самоповага, любов до Батьківщини. Без усмішки школа – не школа. Постерігайте за дитиною, як вона грається, розмовляє, слухає. Ви побачите, наскільки сповнене усмішкою – цим невід'ємним багатством – дитяче серце» [7, с. 28].

Важливим аспектом збереження психічного і духовного здоров'я є сформованість *навичок самоконтролю*. Самоконтроль – важливий компонент свідомої вольової саморегуляції людської поведінки, що виявляється в усвідомленні та оцінюванні особистістю своїх психічних станів і дій, в узгодженні їх відповідно до висунутих вимог та суспільно встановлених правил і норм поведінки людей. Метою самоконтролю є попередження і виправлення людиною допущених помилкових дій і вчинків. Завдяки самоконтролю вона здатна коригувати власні дії, адекватно виражати свої почуття, контролювати прояви гніву, долати тривогу. О. А. Захаренко зазначав: «Є чітка межа в поведінці переважної більшості учнів, яку вони ніколи не переступлять, – совість не дозволить. Моральні норми, звички, прищеплені в сім'ї, школі, оберігають від необдуманих вчинків, допомагають зробити правильний вибір навіть в екстремальних ситуаціях» [6, с. 100].

Необхідним для збереження здоров'я є й *навички раціонально планувати час*. Олександр Антонович вчив своїх вихованців: «Починаючи з першого дня навчальної чверті, виконайте домашнє завдання, що сьогодні задавалось. Повторіть його в переддень наступного уроку. Спробуйте влаштувати собі такий режим – і ви відчуєте власний ріст,

легкість, а уроки не будуть тяжкою каторгою, а святковістю. Не засмучуйте своїх рідних пустими обіцянками типу: «Якось потім, куди спішити». Хай буде рисою характеру – не залишати задуману справу на потім, на завтра. Завтра будуть нові справи!» [7, с. 47].

Потужний вплив на збереження здоров'я дітей має приклад дорослих: педагогів і батьків. Однак вчителі, постійно спілкуючись з дітьми, забувають про свій вік, не знаходять часу подумати про власне здоров'я. Розуміючи це, Олександр Антонович закликав своїх колег: «Шановні друзі, колишні учні і колеги! Повірте, переконайтесь: те, що ми називаємо здоров'ям тіла, потрібне Вам самим і Вашим рідним. Зміцнійте його, загартовуйте спеціальними вправами. Другого життя не буде! Проживіть те, що Вам відведено, гідно, пристойно, без недуг, каліцтв. Пам'ятайте, береженого й Бог береже» [6, с. 69].

**Висновки з даного дослідження.** Роздуми і мудрі думки Олександра Антоновича Захаренка залишаються актуальними і сьогодні. Цінними для сучасних і майбутніх поколінь є поради мудрого Педагога щодо збереження здоров'я: 1) Не перевантажуй себе морально і фізично, бо шкода від цього непоправна. 2) Намагайся їсти вчасно, за своїм режимом, вживаючи натуральні продукти. 3) Не вживай без міри алкоголь, бо він передчасно з'їсть печінку. 4) Бажано вживати підігріту їжу, не можна харчуватися систематично всухом'ятку. 5) Не переїдай! Закінчуй трапезу, якщо ще трішки хочеться їсти. 6) Стеж за своєю вагою. Найкраще, якщо вона стабільна. 7) Використовуй всяку можливість перебувати там, де є свіже, незабруднене повітря. 8) Систематично загартовуй свій організм. Ранкові вправи (фіззарядка) зберігають тонус на весь день. Роби легеневі вправи разом з дітьми. 9) Обливайся холодною водою. Краще це починати влітку. 10) Користуйся народними методами лікування й ліками. Вір їм, бо то досвід людства [10, с. 15]. Вважаємо, що досвід роботи Сахнівської школи у контексті збереження здоров'я підростаючого покоління доцільно перенести у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів України.

Перспективою подальшого наукового пошуку буде дослідження інших аспектів педагогічної спадщини О. А. Захаренка.

#### Список використаної літератури

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Офіційний вісник України : зб. нормат.-прав. актів. – 2013. – № 50. – С. 17–83.
2. Богініч О. Оздоровчу ідеологію – в життя малят / О. Л. Богініч // Дошкільне виховання. – 2006. – № 7. – С. 7–9.
3. Андрищенко Т. К. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Т. К. Андрищенко. – Одеса, 2015. – 503 с.
4. Філоненко О. Здоровий випускник дитсадка – успішний школяр / О. Філоненко // Дошкільне виховання. – 2014. – № 5. – С. 17–19.
5. Смирнов И. Н. Здоровье человека как философская проблема / И. Н. Смирнов // Вопросы философии. – 1985. – № 7. – С. 83–93.
6. Захаренко О.А. Слово до нащадків / О. А. Захаренко. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
7. Академік із Сахнівки / Під ред. Кузьминського А. І. – Черкаси, 2008. – 448 с.
8. Богущ А. М. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей / А. М. Богущ // Дошкільне виховання. – 2014. – № 5. – С. 9–12.
9. Захаренко О. А. Школа над Россю / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик. – К. : Радянська школа, 1979. – 154 с.
10. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю : Роздуми педагога / О. А. Захаренко. – Черкаси : «Ваш дім», видавець Дикий О. О., 2005. – 92 с.

#### References

1. National strategy of development of education in Ukraine on the period to 2021 (2013). *Official bulletin of Ukraine : col. of norm.-legal acts.*, 50, 17–83. (in Ukr.)
2. Bohinich, O. L. (2006). Improving ideology – in the lives of children. *Preschool education*, 7, 7–9 (in Ukr.)
3. Andriushchenko, T. K. (2015). Theoretical-methodical bases of formation of healthkeeping competence in children of preschool age. (Doctor of Science Dissertation). *Thesis*. Odesa (in Ukr.)
4. Filonenko, O. (2014). Healthy graduate of kindergarten – successful pupil. *Preschool education*, 5, 17–19 (in Ukr.)
5. Smirnov, I. N. (1985). Human's health as philosophic problem. *Questions of philosophy*, 7, 83–93 (in Rus.)
6. Zakharenko, A. A. (2006). *A word to the descendants*. Kyiv: Bohdanova A. M. (in Ukr.)
7. *Academician from Sakhnivka* (2008). In A. I. Kuzminskij (Ed.). Cherkasy. (in Ukr.)
8. Bohush, A. M. (2014). Ecology of emotional-psychological health in the system of interaction between adults and children. *Preschool education*, 5, 9–12 (in Ukr.)

9. Zakharenko, A. A. & Mazuryk, S. M. (1979). *School over Ros* '. Kyiv: Soviet school. (in Ukr.).
10. Zakharenko A. A. (2005). *Pieces of advice towards colleague, born at the school over Ros*': *Pedagogues thoughts*. Cherkasy: «Your house», Publisher Dykyj O. O. (in Ukr.).

**ANDRIUSHCHENKO Tetiana,**

Doctor in Pedagogy, Chair of the Department of preschool education and professional development of teachers,

MEI "Cherkassy Regional Institute of Postgraduate Education of Pedagogical Employees of Cherkassy Regional Council"

e-mail: antatko@ukr.net

**RESOURCE POTENTIAL OF A. A. ZAKHARENKO'S PEDAGOGIC FOR THE PRESERVATION OF HEALTH IN GROWING GENERATION**

*Abstract. Introduction. The article highlights the most important state problem of modern times – the necessity of preservation and strengthening of health in growing generation. The topicality of the formation in children of life skills which promote preservation of physical, social, psychological and spiritual health is underlined. In the article it was emphasized on the feasibility of usage in pedagogical practice the experience of work of Sakhnivska school staff under the guidance of A. A. Zakharenko in the context of the mentioned problem.*

*Purpose. To prove the topicality of preservation health in growing generation. To reveal the essence and structure of the concept "health". To present life skills which promote preservation of physical, social, psychological and spiritual health. To introduce author's interpretation of the concepts "health" and "healthkeeping life skills". To reveal healthkeeping aspects of pedagogical heritage of A. A. Zakharenko.*

*Results. The author's interpretation of the concepts "health" and "healthkeeping life skills" is presented. The essence of life skills which promote preservation of physical, social, psychological and spiritual health and have to be formed in children are revealed.*

*Healthkeeping backgrounds of pedagogical work of A. A. Zakharenko in Sakhnivska school are defined. The forms of organization of work with children in the center of health and cultural-educable center of Sakhnivska school, which provide formation of life skills, which promote preservation of physical health are presented.*

*Factors of preservation of social health, which children meet during their lifetime, are outlined. The guidelines given by A. A. Zakharenko to children with the aim of formation in them the skill of effective communication are presented. Orientation of Zakharenko's pedagogics on formation of indifferent to human pain and happiness child's personality is underlined in the article.*

*The article reveals the work by A. A. Zakharenko as for the creation at school the atmosphere of composure, calmness, safeness, formation in children positive attitude towards themselves, other people, to life perspectives. Inseparable feature of life of "school over Ros" is respect of pupils towards themselves, their desire to self-expression as important factors of maintaining and strengthening of psychological and spiritual health in growing generation is analyzed.*

*Created by adults and pupils natural environment of Sakhnivska school, namely arboretum, "alive chemistry" – studying area in shape of circle with a lot of sections, where pupils grew medicinal plants, prepared special treatment-and-prophylactic tea "Bouquet of Overros" and set of herbs and flowers for youth drink "Pastushka" is presented. The article highlights valuable for modern and future generation pieces of advice of wise Pedagogue as for the health maintaining.*

*Originality. For the first time pedagogical heritage of A. A. Zakharenko is analyzed from the position of usage of its resource potential in the process of formation of life skills, which promote preservation of physical, social, psychological and spiritual health of modern growing generation.*

*Conclusion. A. A. Zakharenko's wise thoughts are still up-to-date. We consider that experience of work of Sakhnivska school in the context of maintaining health in growing generation is advisable to transfer in the practical work of modern secondary schools of Ukraine.*

**Key words:** children; health; health sphere; maintaining health factors; healthkeeping life skills; A. A. Zakharenko pedagogical heritage; Sakhnivska school; recommendations A. A. Zakharenko.

Одержано редакцією 16.01.2017  
Прийнято до публікації 18.01.2017